

„NAȚIONALISMUL“ SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI ȘI „EMPIRISMUL“ EI

A apărut de curând un volum, *Les convergences des sciences sociales et l'Esprit international* (Convergența științelor sociale și spiritul internațional), editat de Centre d'Études de Politique Étrangère (Paris, Hartmann, 1938). El cuprinde comunicările făcute la Conferința internațională a științelor sociale, convocată în iulie 1937, cu prilejul Expoziției internaționale de la Paris.

Nu menționăm volumul acesta de dragul cuprinsului lui, care este bogat, aducând câteva comunicări de un interes deosebit. Ci de dragul prefetei profesorului Bouglé în care, judecând, cu prilejul celor două comunicări ale profesorului Gusti, sociologia făcută aci la București, îi găsește neajuns că este *naționalistă și nu generală și că se pierde în empirie, în loc să contribuie la unificarea științelor sociale*. Să ne fie îngăduit să discutăm aceste concluzii și premisele lor.

Obiectul celor 15 pagini ale prefetei profesorului Bouglé îl constituie două afirmații:

1. „Științelor sociale le mai trebuie până să depășească faza națională“, (12).

2. „Pentru înaintarea științelor sociale, coordonarea efectivă a felurilor discipline desemnate prin acest nume, efortul metodic de a face ca rezultatele lor să se înmănuncheze, este necesară în măsură încă mai mare decât apropierea spirituală a cercetătorilor, despărțiți prin frontiere“ (16).

Premisa întâiei din aceste două afirmații o constituie următoarea idee despre natura științelor, pe care o reproducem, spre a o putea discuta. „Unul din semnele după care se recunoaște maturitatea unei științe constă în faptul că zestrea de propoziții pe care le-a constituit este asimilabilă de oricine, oricare ar fi țara lui natală și, la fel, metodele cu ajutorul cărora au fost descoperite... pot fi explicate și aplicate oriunde. Scriu chiar [și] pentru turci, spune Descartes, iar Pasteur amintea că savantul are patrie; știința, dimpotrivă, nu. E timpul ca științele despre om, să se apropie, la rândul lor, de acest ideal, căci riscă altminteri să-și piardă caracterul

de științe. Cei ce se așează într-un punct de vedere estetic pot concepe ca un autor să-și caute gloria în crearea de opere scrise sub semnul patriei și care să rămână literalmente intraductibile. Cine însă vrea să fie productiv în științele sociale, are de întâie datorie să încerce să dezbrace costumul lui local. Trebuie să producă la zi, prin metode, aplicabile de către oricine, propoziții pe care toată lumea să le poată înțelege“ (14).

Faza națională ar fi, declară profesorul Bouglé, deosebit de pronunțată la națiunile din Europa centrală. „Conferința a putut constata, prin destule mărturii, că aceste preocupări politice și naționale n-au încetat până azi să fie deosebit de active în țările Europei centrale, care profită de urmările marelui război sau se apără împotriva lor“ (13).

Faptul că sociologia școlii profesorului Gusti a pus până acum cercetarea monografică a satelor în centrul preocupărilor ei ar fi expresia acestei „influențe a climatului politic asupra unei discipline care ar trebui să fie pur științifică“.

„În monografiile de sate, al căror spor în România l-a înfățișat d. Gusti... se manifestă o convingere... foarte puternică: dacă anchetele de sate reprezintă în ochii colegilor noștri români adevăratul centru al Sociologiei, faptul se explică, fără îndoială, numai prin împrejurarea că pentru ei populațiile rurale, conservatoare de obiceiuri și de practici prețioase, sunt forța de căpetenie, atât morală, cât și materială a României“ (13).

Ideea prof. Bouglé despre natura științelor este fără îndoială întemeiată. *Căutarea metodelor*, ce îngăduie buna cunoaștere a realității sociale, *nu este, însă, singurul rost* al omului de știință, specializat în studiul realităților sociale. Uneltele metodice și teoretice sunt căutate de el *în vederea unui scop, ce transcende știința: în vederea înlesnirii conducerii vieții sociale*. Rostul științelor sociale este să lămurească situația unităților sociale care ridică probleme, a unui sat sau a tuturor satelor, sau a unui întreg popor, *să facă previziunile posibile* despre evoluția lor viitoare, *să propună măsurile de luat* în cazul lor. Fapt pe care l-au evidențiat strălucit marii începători francezi ai sociologiei: Saint-Simon și Comte, când susțineau că cercetările sociologului au menirea să-l ajute pe *inginerul social* să reorganizeze realitatea socială în modul cel mai bun cu putință. *Opinia prof. Bouglé despre activitatea școlii române de sociologie nu pune în cumpănă corelația dintre activitatea de elaborare a metodelor și a constatărilor și activitatea de aplicare a lor pentru lămurirea anumitor părți ale realității sociale*. Școala română de Sociologie nu se găsește în faza de elaborare a metodelor; aceasta a avut loc pentru ea, cu mult înainte de 1925, când și-a început cercetările monografice. *Anchetele de sate nu sunt pentru școala aceasta „adevăratul centru al Sociologiei“, ci aplicarea unei metode, pe care anii o confirmă tot mai mult, în împrejurările speciale ale României*.

Metoda aceasta, pe care nu o remarcă profesorul Bouglé, deși comunicările profesorului Gusti o subliniază în repetate rânduri, consistă în *hotărârea de a lămuri realitatea socială prin studiu nemijlocit și pe toate fețele*, nu mijlocit și fragmentar, prin citire de cărți și izolare de fragmente. *Ea n-are nici o legătură specială cu satele românești, fiind o atitudine ce poate fi deținută în fața oricărei unități sociale*: a unor regiuni sau orașe, a unor țări, grupuri de țări, ori a întregii omeniri. Faptul că Școala română de Sociologie a aplicat metoda aceasta timp de un deceniu, cu deosebire [în cercetarea] satelor, este *urmarea structurii sociale a României*, care este în mare măsură rurală și a *nevoilor administrației românești*, care are nevoie de o lămurire a situației satelor și de o indicare a ceea ce se poate face pentru ele. În Franța, Școala Gusti s-ar fi preocupat probabil cu precădere de orașe și ar fi studiat pe viu, cu ținerea în seamă a tuturor aspectelor, orașele și muncitorimea lor.

E adevărat că satele acestea sunt „*forța de căpetenie*, atât morală cât și materială a României“. Dar ele n-au pentru Școala română de Sociologie această însemnătate, prin faptul că sunt „conservatoare de obiceiuri și de practici prețioase“. Nu [o] au nici prin faptul că sunt pe calea orășenizării și a occidentalizării. Ci simplu, pentru faptul că reprezintă *trupul poporului român*, unitatea a cărei bună conducere trebuie să o înlesnească, înainte de toate, prin cercetările lor, sociologii români. Cercetătorii formați de profesorul Gusti *constată atât elementele tradiționale, cât și pe cele revoluționare și stabilesc greutatea lor*. Oamenii de acțiune ai Școlii nu au o ideologie, care să-i constrângă să vrea întoarcerea României la stările patriarhale de la 1400 sau transformarea ei într-o utopie din cele visate pentru anul 2000. Plecând de la *constatările nestânjenite de idei preconcepute ale cercetătorilor, oamenii de acțiune din Fundația „Principele Carol“*, ai Școlii profesorului Gusti, dau țării întregi exemplul unei adevărate acțiuni de evitare a zguduirilor, a unei „*reduceri a crizelor în simple schimbări*“, de felul celor pe care le cereau aceiași Saint-Simon și Comte, de la inginerii sociali. *Încetinesc părăsirea tradițiilor cu importanță socială și grăbesc primirea inovațiilor salutare*. Consolidează cultura spirituală țărănească tradițională, în măsura putințelor, și promovează adoptarea igienei, a tehnicilor moderne de agricultură și de creștere a vitelor, de desfacere și de aprovizionare.

În cazul Școlii de Sociologie românești, „*faza națională*“ se reduce la *aplicarea în împrejurările românești a unei metode care a întrecut în Sociologie impasul din deceniile trecute al științelor sociale: cultivarea teoriei de dragul teoriei și confuzia dintre istoria doctrinelor și rostul activității în știința respectivă*.

A doua afirmație pleacă de la constatarea că nici măcar volumul *Les Sciences sociales en France*, scos de organizatorii conferinței, nu este redactat într-un spirit de conlucrare a științelor sociale. „A fost totuși una din ambițiile școlii întemeiate

de Durkheim... de a arăta științelor sociale speciale: dreptului, economiei politice, istoriei religiilor, că ele tratează toate despre fapte sociale supuse unor legi, pe care trebuie să se străduiască să le descopere prin observații comparate; că, de altă parte, aceste instituții deosebite, moduri sau reguli de activitate n-au sens decât în raport cu întregurile, a căror viață contribuie să [o] mențină. Sociologia, plasându-se sistematic din punctul de vedere al acestor întreguri, trebuia să constituie un fel de corpus al științelor sociale, îmbogățite și cu totul regenerate prin apropierea lor“ (17).

Din nou o idee, cum nu se poate mai justă. La București ea găsește o confirmare completă, de vreme *ce susținerea nevoii de a privi orice unitate socială sub toate aspectele ei* (și economic, și spiritual, și politic, și juridic), *și de a ține în seamă acțiunea pe care o are asupra ei mediul și rasa membrilor, ca și trecutul unității respective, este una din tezele fundamentale ale Școlii profesorului Gusti.*

Urmarea pasajului ce formulează această idee nedumerește dintr-un îndoit motiv. „D.R. Polin... reamintind programul propus, de a împerechea tradiția lui Le Play cu cea a lui Durkheim, arată prin exemplul lui Le Play (*Monografie și sinteză la Le Play*), că nu e de ajuns pentru progresul științelor sociale de a multiplica anchetele monografice. Pentru ca aceste anchete să dea rezultate obiective generalizabile, e necesar un plan sistematic care să permită stabilirea de chestionare și coordonarea de concluzii“ (17).

Nu vedem întru cât amenință sporul cercetărilor înmănușarea științelor, de vreme *ce sistematizările sunt totdeauna, cu atât mai cuprinzătoare, cu cât materialul pe care-l orânduiesc a fost mai întins.* În fața belșugului de material, poate fi deplânsă cel mult lipsa capetelor de adevărați sistematizatori, nu acest belșug.

Știind apoi, cum am spus, că activitatea științifică trebuie să se consacre nu numai activității de elaborare a metodelor și a teoriilor, ci în tot atât de mare și în mai mare măsură folosirii acestor teorii, în vederea lămuririi problemelor pe care le ridică realitatea socială a poporului propriu conducătorilor acestuia, ni se pare foarte firesc că anchetele monografice sporesc an de an. Socotim acest spor drept o dovadă a părăsirii concepției despre rostul sociologiei, care a fost aproape unanim îndătinată, până de curând, în lumea sociologilor. În loc de a mai șlefui și rășlefui teoriile și indicațiile metodice, sociologii pornesc tot mai mult pe drumul bun al utilizării acestor teorii, în vederea lămuririi situației prezente a poporului lor și a lumii atât de confuze a vremii noastre. Găsim chiar firească o oarecare delăsare a cercetărilor făcute în vederea precizării sterile a teoriei și metodelor, care acaparaseră prea complet preocuparea sociologilor, de dragul sociologiei utile, de dragul cercetărilor care sunt avangarda reformelor.

„NAȚIONALISMUL“ SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI ȘI „EMPIRISMUL“ EI

Publicat în „Sociologie românească“, an. III (1938), nr. 10–12, p. 600–602, la rubrica *Însemnări*. Semnat A.G. atât în sumar cât și la sfârșitul textului.

La rubrica *Studii* apare în acest număr un articolul al lui D. Gusti intitulat *Starea de azi a satului românesc – Întâiele concluzii ale cercetărilor întreprinse în 1938 de Echipele Regale Studențești* (p. 431–436). În articol, D. Gusti definește cercetarea din vara anului 1938 a celor 55 de echipe (*60 de sate*) ca „una din cercetările colective cele mai importante realizate în țara noastră“ (p. 432). După conținut și formă, articolul pare a fi fost scris, cel puțin în parte, de A.G., care condusese și îndrumase această campanie. Definirea echipelor ca „post de observație socială, chemat să sondeze amănunțit starea economică, sanitară și culturală a unui sat tipic pentru câte una din atât de variatele regiuni ale țării“ (431), prezentarea Institutului de Cercetări Sociale al României ca fiind creat „în vederea documentării conducătorilor națiunii noastre“ prin cercetări continue efectuate de tehnicieni și de echipele Serviciului Social, cifrele prezentate cu privire la activitatea celor 55 echipe, 850 echipieri și 50 statisticieni pe care o centralizase A.G., pledează în acest sens. Ideile prezentate aici diferă în mod esențial de programul celor 15 000 de monografii de sate plus monografiile de orașe încheiate în zece ani

al Profesorului. E vorba acum de „sondare“ a unor „sate tipice“ pentru fiecare dintre regiunile țării și de aparatul de administratori/ tehnicieni care să asigure informarea „continuă“ a organelor de stat. Toate aceste idei fuseseră prezentate de A.G. încă din teza sa de doctorat. La argumentele de conținut se adaugă cele bazate pe termeni sau formulări caracteristice pentru A.G., care apar în acest articol (de exemplu: „fărămițirea“, „țărnuirea muncii copiilor“ etc.).

Dacă ipoteza noastră se confirmă, articolul de față al lui D. Gusti (și îndeosebi porțiunea cuprinsă între p. 433–436) este extrem de prețios pentru cunoașterea conținutului volumului IV din *60 de sate românești*, scris de A.G. și D.C. Georgescu, care s-a pierdut în șpalturi și care era dedicat stării culturale (A.G.) și sanitare (D.C. Georgescu) a satelor românești. Pe un alt plan, și ideile și formulările ne amintesc de ceea ce scrisese A.G. încă din lucrarea *Date statistice asupra situației de fapt [a învățământului românesc]* (elaborată în anul 1933 și reprodusă în volumul II al *Opere-lor*, p. 49–275) și în studiul *Starea culturală și economică a satului românesc* (publicat în 1939 și reprodus la p. 291–342 în cadrul aceluiași volum). Ne referim îndeosebi la sublinierea necesității unei *acțiuni școlare diferențiate a Ministerului Educației Naționale*; la respingerea programului intelectualist axat pe liceu, gimnaziu și școală normală, al Ministerului, în detrimentul școlilor de meserii, de menaj, profesionale, comerciale, agricole inferioare, al liceelor industriale și al seminarelor; la preconizarea unei educații care nu se limitează la difuzarea științei de carte, ci asigură o cultură integrală: intelectuală, sanitară și economică.

Am înlocuit, în articolul lui A.G., formele „transcendă“ prin „transcende“ și „repețite“ prin „repetate“.

Invitat de Profesor, care era Comisar al Pavilionului românesc la Expoziția internațională, A.G. l-a vizitat, alături de Octavian Neamțu, la Paris. Despre această vizită, amintită la începutul articolului, vorbesc scrisorile lui A.G. către Ștefania Cristescu din 7, 11, 25 iunie și 17 septembrie, 10 și 31 octombrie 1937 cuprinse în volumul de corespondență A. Golopenția, *Ceasul misiunilor reale*.